

Muravidéki mozaikok

Közép-európai tájegység

Szlovénia – földrajzi kicsinysége ellenére – sokszínű, éghajlati, terepszerkezeti szempontból jelentősen eltérő tájegységekből tevődik össze. Az egykori jugoszláv tagköztársaságból 1991-ben létrejött önálló állam területének jelentős része az elmúlt évszázadok során, az I. világháború utáni időszakig – a Habsburg Birodalom részeként – az osztrák érdekszférához tartozott. Az Alpok déli lejtőinél található korabeli örökös tartományok (Krajna, Dél-Stájerország, Dél-Karintia, Észak-Isztria, az Isonzó völgye) lakosságának túlnyomó többsége szlovén anyanyelvű volt, a XIX. század közepétől egyre erőteljesebben kinyilvánított nemzeti identitással és programmal. A mai szlovén állam területét illetően a legkeletibb, a Mura folyótól északkeletre fekvő, a második évezredben főképpen a magyar érdekszférához tartozó, magyar nyelvi környezetben a legutóbbi évtizedekben Muravidék néven meghonosodott tájegység képezett, képez kivételt.

A XX. században – a különböző politikai rendszerek és fordulatok kedvezőtlen hatására – a Muravidék sokáig zárt tájegységnek, nemegyszer zsákutcának számított, ami gazdasági, közlekedési, szociális és kulturális vonatkozásban egyaránt érvényes. Az elmúlt másfél-két évtizedben e régióban is enyhült a „vasfüggönyösdi” szülte merevség, így – a viszonylagos gazdasági, infrastrukturális és szociális elmaradottság ellenére – a Muravidék manapság az adottságait és lehetőségeit felismerni vélő, a közép-európai kultúrák és az idegenforgalom közötti közvetítésben meghatározó szerepet vállaló tájegységgé vált. A tipikus közép-európai többnemzetiségű kistérség egyaránt tekinthető Szlovénia keleti kapujának,

a magyar–szlovén–horvát és német nyelvterület találkozási zónájának vagy a magyar kultúra nyugati végvárának, amelyben manapság már nem a másik kirekesztése, hanem a kedvező kölcsönhatások felismerése és a másság megbecsülése érvényesül.

A vidék idegenforgalmi szempontból erőteljesen fejlődik, aminek egyik oka az országok és nemzetek közötti központi elhelyezkedésében és gyönyörű természeti adottságaiban rejlik

A Muravidék, Szlovénia északkeleti határvidékén

(külön említést érdemel a különböző gyógy- és termálfürdők színvonalas kínálata), másrészt egyre vonzóbbak a különböző néprajzi tájegységek kulturális és kulináris kínálata.

A vidék történelmi-néprajzi elhelyezése, nemzetiségi és vallási jellemzői

A Muravidék kistérségi egykor a történelmi Magyarországhoz, azon belül Zala és Vas vármegyékhez tartozott, majd 1919 után a délszláv állam, ma pedig a Szlovén Köztársaság részét képezi. A mintegy kilencszázötven négyzetkilométernyi terület korábban a történelmi Alsólendvai járás nyugati részét, a Murszombati járás szinte egész területét és a Szentgotthárdi járás néhány települését foglalta magába.

A vidék bő háromnegyede korábban is szlovénok lakta terület volt, a magyar közösség száma 1920 körül húsz-huszonkétezer főre tehető. A Muravidék népességének ma már mindössze öt százaléka (öt-hatezer fő) vallja magát magyar nemzetiségűnek, a magyar kötődésűek, a magyar nyelvhez, kultúrához vonzódók aránya azonban – becslés szerint – ennek a két-háromszorosa. A magyarok lakta településsáv közvetlenül a schengeni övezet kitolódásával légiessé váló magyar–szlovén államhatár mentén terül el, és kb. harminc településre terjed ki, amelyeknek a zöme ma is többségében magyar.

A Muravidék kisebb tájegységekre tagolódik. Északon az ún. Dombvidék–Goričko található, döntő többségben szlovén lakossággal. A középső részen a szlovén nyelven Ravensko (Középső-vidék) néven jelölt terület található, úgyszintén túlnyomórészt szlovén nemzetiségű lakossággal. A déli részét képezi a Lendva-vidéki síkság (Dolinsko), ott a lakosság mintegy harmada magyar nemzetiségű.

Néprajzi tekintetben a mai Muravidéket szlovén és magyar részegységekre lehet felosztani. A sokkal nagyobb szlovén nyelvterület – kisebb eltérésekkel – azonos egységet képvisel, amelynek keretében fontos értéknek számít a sajátos Mura menti nyelvjárás, a népviselet, a népszokások és a népi építészet. A magyar nyelvterület – földrajzi kicsinyisége ellenére – több néprajzi tájegységre osztható, amelyek esetében azonban a tárgyi néprajz és a folklór szempontjából sok azonosság és rokon vonás jellemző. A legészakabbra fekvő települések a történelmi Őrséghez tartoznak: így például Hodos, Kapornak és Bükkalja (ma Domonkosfa része). A Domonkosfától Pártosfalvaig terjedő szűk településsáv a tágabb Őrség részét, illetve annak peremvidékét képezi. A református Szentlászló és Dobronak környéke a történelmi Göcsej legnyugatibb nyúlványa. Dobronaktól délre, egészen Hidvégig, Göntérháza, Radamos és a többi település felkarolásával, terjed a Hetés nyugati része (a keleti a trianoni határ magyarországi oldalán maradt). Hetéssel számos szempontból azonos kisebb tájegység a Lendva-vidék, amelyet azonban külön szokás megjelölni (Alsólendva városka mellett további tucat, még mindig többségében magyarlakta településre terjed ki).

Szlovén nyelvi kontextusban a Muravidék (Pomurje) tágabb területet jelent, amely magába foglalja az egykori Stájer-vidéki ljutoimeri és Gornja Radgona-i járásokat is. A magyar nyelvi környezetben használt Muravidék kifejezést a szlovénok általában Prekmurje

A belatinci Szent László templom

néven emlegetik, amely tükörfordításban Murántúlt jelent. A Muraköz nem azonos a Muravidékkel, az ugyanis a Mura és a Dráva közötti, zömében horvátok lakta észak-horvátországi terület, amely egykor úgyszintén a történelmi Zala vármegyéhez tartozott. A Muraközt, főképpen néprajzi indítással, már korábban is jelelték, holott a Muravidék földrajzi név az I. világháború után keletkezett.

A XIII. századi nagytótlaki körtemplom

A Muravidék lakosságának döntő többsége, mintegy háromnegyede római katolikus vallású. A tájegység területén több esperesség működik, amelyek közül az alsólendvai többségében magyar hívők alkotják. Több évtizedes törekvés után 2006-ban Muraszombat püspökséget kapott, amelyhez néhány, a Mura folyó jobb partján található stájer plébánia is tartozik. Jelentős a vidéken az evangélikusok száma is, Szlovéniában errefelé vannak a legmagasabb számban jelen. Különös jelenségnek számít, hogy Szentlászló település, valamint néhány kisebb falucska lakossága képezi a szlovéniai magyar ajkú református gyülekezetet.

Kulturális örökség

A magyar kulturális jelleg, bár a XX. század „zivataros időszakában” veszített presztízséből, a Muravidéken ma is nyomon követhető, esetenként meghatározó. A legkorábbi, máig megőrződött magyar, főleg szakrális értékek az Árpád-korból származnak (Domonkosfa, Tótlak). A kora gótikus tornisai (Turnišče, Bántornya) templom gyönyörű, Szent László-legendát felidéző freskókat rejt, amelyekhez hasonló legfeljebb csak a székelyföldi vagy a szepességi templomok némelyikében található. A tágabb térség kiváló XIV. századi freskófestőjének, Aquila Jánosnak, illetve „festőiskolájának” a munkái – Velemér mellett – a Muravidéken Mártonhelyen (Martjanci), a nagytótlaki (Selo) román kori körtemplomban és másutt is megtalálhatók.

Említést kell tenni azokról a kései középkorból, illetve a kora újkorból származó várakról, várkastélyokról, amelyek szerepe a vidék történelme szempontjából igencsak jelentős, hiszen egykori Bánffy-, illetve Esterházy- (Alsólendva), Széchy-, illetve Batthyány-, majd Széchenyi- (Felsőlendva), Széchy-, illetve Szapáry- (Muraszombat), Zichy- (Belatinc) örökségről van szó. Sajnos a XX. század második felében részben vagy egészében elhanyagolták őket, ezért a nagyméretű, alkalmanként teljes körű felújítások most kezdődtek el.

A történelmi Hetés néprajzi tájegység népi építésze (szoknyás haranglábak, tornácós „kódisállásos” házak) külön figyelmet érdemel, akárcsak a két peremvidéki kisváros, a XIX. és a XX. század

Rakicsány, Battyánfalva. A Batthyány-kastély felújított épületszárnya

Aquila János XIV. századi freskója a mártonhelyi gótikus templomban

fordulóján „megformált” Alsólendva és Muraszombat épített öröksége. Úgyiszent említésre méltók az elmúlt másfél-két évtizedben létrehozott helytörténeti-néprajzi gyűjtemények, amelyek rendkívül fontos szerepet töltenek be a tájegység múltjának feltárásában. A műemlékek és műemlék jellegű kulturális emlékek tekintetében meghatározó a ma is regionális és magyar kulturális központként működő Alsólendva szerepe.

Göncz László

Mozaikok a Muravidék képzőművészetéből

A mai Magyarország határain kívüli régiókban, a magyarok lakta vidékeken, kisebbségi környezetben is, rendkívül fontos képzőművészeti és irodalmi értékek halmozódtak fel az elmúlt évtizedekben, amelyek a magyar nemzeti kultúra, az úgynevezett utódállamok és Európa felbecsülhetetlen kincsét képezik. A Szlovéniához tartozó Muravidék művelődéstörténeti szempontból is rendkívül értékes része a magyar kultúrának.

A vidék képzőművészete rendkívül gazdag hagyományokkal rendelkezik, hiszen a lendvai várban megrendezett nemzetközi művésztelep immár három és fél évtizedes múltra tekint vissza. Az elmúlt években Szlovéniából, Magyarországról, Európa más országaiból, az Egyesült Államokból, Kanadából és Japánból mintegy háromszáz művész vett részt a művésztelep munkájában.

Zala György *Magdolna* című alkotása
Király Ferenc *Csók* című faszobra

Alsólendva szülöttje volt a magyar szobrászat egyik vezérégyénisége, Zala György. E vidékről származnak többek között Pandur Lajos, Gábor Zoltán és Göntér Endre festőművészek, Gállics István nemzetközi hírű grafikus, Király Ferenc Munkácsy-díjas szobrászművész, az ígéretes, fiatal Baumgartner Dubravko festőművész és mások.

Gerics Ferenc

A Muravidék néprajzi értékei

Muravidéken több magyar néprajzi tájegység találkozik. Itt fejeződik be a történelmi Őrség, találkozunk a Gócsaj peremvidékének néhány településével, az egykor elválasztó határral kettészakított Hetés nyugati részével, valamint az ún. Lendva-vidékkel. Ez a terület egyike a nyugat-pannon térség legmarkánsabb népi kultúrájú területeinek, amely mindig is nevezetes volt arról, hogy az itt élő emberek nagyszerűen értettek a len- és kendertermesztéshez, valamint – elsősorban az asszonyok – annak feldolgozásához, a fonáshoz, szövéshez és az így előállított textilek díszítéséhez. Napjainkra a néprajztudományban köztudott tényé vált, hogy az itt egykoron virágzó, s ma reneszánszát élő textilkultúra nemcsak a Dunántúl, de a közép-európai térség egyik leggazdagabb és legtöbb archaikus elemet megőrzött kultúrkincse. Az említett textilek évszázados tanúi őseink szokásainak, hovatartozásának, törekvéseinek, életerejének; ezek a tárgyak jelképezik a családjunk, a közösségünk és a vidékünk emberléptékű múltját is.

A muravidéki textilkultúra történetét végigtekintve a legkorábbi időktől egészen a XX. század utolsó évtizedében történt újraélesztéséig, megállapíthatjuk, hogy a történelem, vagy ha úgy tetszik, a sors azt a szerepet osztotta a hetési textilkultúrára, hogy a megmaradás egyik záloga legyen. Míg a hagyományos paraszti társadalom keretein belül egzisztenciális biztonságot, a jólét fenntartásának eszközét látták benne, addig napjainkban a hagyományörző együttesek viseletei és a hímzőszakkörök újratanult öltései mögött a muravidéki textilkultúra identitásörző, kultúramegtartó erejébe vetett hit nyilvánul meg.

A kézimunka reneszánsza a Muravidéken

A kézimunkázással foglalkozók számára a hetési népi hímzések közül a legismertebbek a fehér vásznhímzések. Ezeknek a fehérhímzéseknek a nagyobb része szabadrajzú, virágmotívumos, az 1870-es évektől pedig gyakran egyszerűbb vagy díszesebb subrikával készült. A széleiken legtöbbször egyszerű csipke vagy rojtozás található. Ezzel a vásznhímzéssel díszítették a gyolcs vállkendőket, a pacsákat, az alsószyoknyákat, a kézbevaló kendőket, a jegykendőket, a gatyákat, a fehér vászonkötényeket, a tarisznyák kengyelét és vállpántját. Hetésben igen kedveltek voltak a bújtatásos technikával készített, darázslépes öltéssel sűrűn kivarrott férfi és női ingek. Később a női viseletnél a fehér fonal piros, majd kék színnel egészült ki. A férfingek azonban hófehérek maradtak. A fehér, majd piros színnel

Hetési hímzések

kiegészülő vásznhímzés a XX. század folyamán tovább színesedett; a színes hímzés a hetési lakodalmi törölközőkön, illetve a régebbi szőttes lepelruhákön jelent meg. A vásznhímzések mellett nem felejtkezhetünk meg a színes hetési gyapjúhímzések

sekről sem. Ezek közül legjelentősebbek a fekete klott-, szatén- és perkálkötények díszítményei, amelyeket különféle színű és vastagságú pamutcérnával hímeztek ki alul és a széleken. A legismertebb motívumok a *rétahásos*, *csipkís*, *csillagos*, *karikás*, *rózsás* voltak. A kötény közepén hosszában a *tökmagos* kivarrást alkalmazták.

A Hetés vidékére jellemző „*laposöltésös*, *huroköltésös*, *slingölésös*, azaz *likhímzésös* és *bújtatásos-darázslépös öltis*”, illetve a különféle szálszámolásos hímzési technikákkal készült fehér hímzés az I. világháború után jórészt elsorvadt. Az 1990-es évektől azonban a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet ösztönzésének köszönhetően több Lendva-vidéki faluban kézimunka- és hímzőszakkörök jöttek létre, s azóta gombamód szaporodnak. Ezek keretében a Zala Megyei Népművészeti Egyesület elkötelezett szakemberei lényegében újra megismertetik a hetési és Lendva-vidéki asszonyokkal régi hímzéseiket, következetesen ügyelve arra, hogy az alap mindig a zalai gyökerekhez ezer szállal kötődő hetési tiszta forrás maradjon.

Lendvai Kepe Zoltán – Göncz László

Képeslapok – anno

A Muravidékhez több kiváló művész és művészetpártoló egyén kötődik. Egyedi személyiségről van szó Vida István, alsólendvai képeslapgyűjtő esetében, aki az elmúlt mintegy másfél évtizedben európai vonatkozásban is rendkívül gazdag, több tízezer példányos gyűjteményt hozott létre. E sokrétű és kellő alázatot igénylő tevékenység azért is különösképpen üdvözlendő és értékes, mert az egyébként műszaki, illetve gazdasági szakember a gyűjtőmunkát saját erejéből végezte, kollekcióját pedig teljes mértékben saját pénzén hozta létre.

Vida István különböző – szakmailag és módszertanilag gondosan rendszerezett – képeslaptípusokkal rendelkezik. Különösképpen értékes (gondosan tárolt és digitalizált) az Osztrák–Magyar Monarchia időszakából származó lapok tízezret is meghaladó állománya.

Göncz László

Történelmi-kulturális értékek a Muravidéken

Alsólendva (Lendava)

- az egykori Bánffy-vár helyén a XVIII. században épített Esterházy-várkastély, amelyben ma múzeum működik
- a török magyarországi kiűzésének tiszteletére 1727–28-ban épített Szentháromság-templom a Lendva-hegyen, Hadik Mihály, a neves hadvezér, gróf Hadik András édesapjának múmiájával. Az épület előtt látható a nemrég felújított Szent Anna-szobor mint a Lendva-vidék feltehetően legkorábbi szobra.
- a XVIII. század közepén épített, Alexandriai Szent Katalinról elnevezett római katolikus plébániatemplom, gyönyörű barokk toronnyal és főoltárral. A templomtérén díszleg a magyar államalapítás milleniumán állított Szent István-szobor, Király Ferenc Munkácsy-díjas helyi szobrászművész alkotása.
- Kultsár György református prédikátor, tanító és könyvíró szobra (kispasztika) a városközpontban
- a soproni templom tervei alapján építtetett evangélikus templom, és a Zala György téren található, ma kulturális célokat szolgáló zsinagóga
- A főutca monarchiabeli hangulatát idézi néhány jellegzetes épület: az egykori polgári iskola a Széchenyi- és Kossuth-emléktáblákkal; a Hajós-ház, a homlokzatán látható Kakasdi Hajós Mihály, a polgárosodás meghatározó egyéniségének emléktáblájával; a polgárosodást bemutató kiállításnak helyet adó impozáns épület; a magyar kultúra fellegvárának tekinthető Bánffy Központ; az egykori Korona Szállóból kialakított Városháza; a korabeli járásbíróház és a Laubheimer-villa, amely ma városi könyvtárként működik
- a Makovecz Imre tervei alapján épített alsólendvai színház- és hangversenyterem
- az egykori alsólendvai Hungária Esernyőgyár, az Osztrák–Magyar Monarchia magyarországi részének első ilyen jellegű létesítménye
- a vidéken született meghatározó személyek emlékhelyei, emléktáblái: Dobronoki György, a Pázmány Péter alapította nagyszombati egyetem építtetője és első rektora; Deák Ferenc, a haza bölcse (a család a Dobronak melletti Zsitkócról származik); Zala György szobrászművész; Pataky Kálmán operaénekes; Hadrovics László nyelvész, irodalmár; Gálics István grafikusművész; Szűnyog Sándor költő; Pandur Lajos festőművész

Tornisa (Turnišče, Bántornya)

- kora gótikus templom a Szent László-legendát megelevenítő freskókkal

Belatinc (Beltinci)

- az egykori Zichy-várkastély
- Szent László-plébániatemplom a Zichy család temetkezési kápolnájával

Hetés néprajzi tájegység

- göntérházi és kámaházi szoknyás haranglábak
- néhány jellegzetes hetési ház („kódisállással”, azaz tornáccal) – Göntérháza, Radamos

Dobronak (Dobrovnik)

- a XVIII. században épített dobronaki Szent Jakab római katolikus plébániatemplom

- a Dobronoki György néprajzi-helytörténeti gyűjtemény

Mártonhely (Martjanci)

- jellegzetes gótikus templom a szépen megőrzött Aquila János-freskókkal

Nagytótlak (Selo)

- Árpád-kori körtemplom

Felsőlendva (Grad)

- a mai Szlovénia legnagyobb vára (365 helyiséggel), amely egykor a Széchy, Nádasdy, Széchenyi stb. főúri családok birtokában volt

Hodos (Vydrany)

és Kapornak (Krpilivnik) az Őrségben

- evangélikus templom
- a XX. század utolsó évtizedében létrehozott, az egykori Skerlak-féle házban berendezett kapornaki Helytörténeti-Néprajzi Gyűjtemény

Domonkosfa (Domjanševci)

- román kori katolikus templom
- a XX. század elején épített evangélikus templom

Muraszombat (Murska Sobota)

- A Szapáry család nevezetes kastélya a rendezett városi parkban
- a Szent Miklós-templom, ma a Muraszombati Püspökség székesegyháza
- az evangélikus templom
- a Szapáry család kápolnája a temetőben

Battyánfalva (Rakičan)

- Batthyány-várkastély

Bagonya (Bogojina)

- a híres szlovén építész, Plečnik Jože tervezte római katolikus templom

Tótmorác (Moravske Toplice; egykor Moravci)

- evangélikus templom gróf Batthyány Lajos egykori kastélyépületéből

Pártosfalva (Prosenjakovci)

- a XIX. század első felében épített, ma sajnos romos várkastély (az utolsó tulajdonosa a Matzenau család volt) ■